

РАВНИЩЕ НА БЕДНОСТ И СОЦИАЛНА ИЗОЛАЦИЯ: СТРАТЕГИИ НА ПРЕХОДА В БЪЛГАРИЯ

Полина Ставрева-Костадинова

*България 9000 Варна, ул. „Студентска” № 1, каб. 207, НУК
Технически университет – Варна, Катедра „Социални и правни науки”
polina_stavreva@abv.bg*

POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION: STRATEGIES OF TRANSITION PERIOD IN BULGARIA

Polina Stavreva-Kostadinova

*Bulgaria, 9000 Varna, №1 “Studentska” Str., room 207, NUK
Technical University – Varna, Department “Social and legal sciences”*

ABSTRACT

Bulgaria's transition to democratic society is accompanied by disturbances in social attitudes, drastic changes in behavior patterns and levels of welfare. The first strategy to combat poverty and social exclusion is made just in 2003 when the obvious need for change and the obvious danger of social collapse was indicated.

The report presents a series of government's strategies and documents which deals with the level of poverty and social exclusion of vulnerable groups of society. Expressing my own vision of the divide society according to the level of poverty and social exclusion compared to the level of empowerment.

Key words: poverty, government's strategies, vulnerable groups, empowerment

Българският преход от тоталитарно към демократично общество е съпътстван от трусове в социалните нагласи, драстични промени в модели на поведение и в равнища на благосъстояние. Първата стратегия за борба с бедността и социалната изолация е съставена едва 2003 година, когато явната нужда от промяна принуждава по-далновидно настроените политици да съзрат очевидната опасност от социален разпад.

Докладът разглежда следните документи:

1. Стратегия за борба с бедността и социалната изолация – 2003г. /период на разработка в периода 1998-2002г./ (3)
2. Национална програма за реформи 2007-2009 (1)
3. Национална стратегия за детето 2008 – 2018г. (2)

Бедността води до социална изолация, което от своя страна е предпоставка за все по-голямо обедняване. От друга страна, социалната интеграция не се ограничава единствено с достъп до блага, услуги или заетост. Реализирането на успешна социална интеграция предполага:

- политика, която гарантира социализация на гражданите чрез тяхното овластяване и участие в процеса на взимане на решение;
- подпомагане достъпа до социални услуги и грижи, образование и здравеопазване;
- условия за преодоляване на различията и неравнопоставеността от териториален характер, между мъжете и жените, по възраст, етническа принадлежност или др.

Социалната изолация настъпва тогава, когато по ред причини отделни лица и групи не успяват да получат достъп или да се възползват от възможностите, които предлагат обществата и икономиките.

Едни от най-често използваните методики за изследване на равнището на благосъстояние са тези, чрез които се определят праговете на бедността. През 2003 г. в България все още не е приет официален праг на бедността, това ще стане по-късно – през 2007г.. За дефиниране на бедността и социалната изолация се използват набор от показатели, които характеризират отделните им проявления. Някои от тях са:

- Равнище на безработица;
- Брой хора на социално подпомагане;
- Равнище и разпределение на доходите;
- Брой настанените деца и възрастни в специализираните институции;
- Деца, отпаднали от образователната система;
- Очаквана продължителност на живота в момента на раждане;
- Регионални различия в равнищата на бедност, и др.

В официалния документ на правителството на България „**Стратегия за борба с бедността и социалната изолация – 2003г.**” (3), съставен от министерството на труда и социалната политика бедността и социалната изолация се характеризират със следните основни измерения:

- Липсата на достатъчно доходи за задоволяване на основни жизнени потребности (както на потребността от храна, така и на други потребности);
- Липсата на достъп до производствени ресурси (например, земя, капитал и кредити);
- Липсата на възможности за намиране на достойна работа;
- Липсата на достъп до основни социални услуги, образование и здравеопазване;
- Липсата на социална защита.

Бедността възниква най-вече от: липса на работа и сигурен източник на доход, свързан с (настояща или предишна) икономическа дейност; ниско образование; голямо домакинство с много деца; принадлежност към ромската етническа група; местоживеене в селски район.

В Стратегията от 2003 г. се споменават отчита задълбочаване на социалното разслоение обхващащо всички източници на доходи и социални класи.

Делът на бедното население в България е съпоставим с този в други европейски държави. Идентифицирането на бедните слоеве в обществото според различни характеристики се структурира в профили на бедността. Те представят разпространението на бедността сред различните групи от населението, с използване на различни признаци като:

- социално-икономически и професионален статус на домакинството;
- етническа принадлежност;
- разпространение на бедността според размера и състава на домакинството;
- профил на бедност по местоживеене и големина на населеното място;
- разпространение на бедността според равнището на образование на главата на домакинството.

Високо е равнището на бедност и социална изолация сред ромското население, което се изразява в липса или ниски и несигурни доходи, лоши жилищни условия, ниско ниво на образование, лош здравен статус, дълготрайна безработица.

Най-силно разпространена е бедността сред многодетните домакинства. През 2001 г. по-малко от 7% от домакинствата без деца попадат под относителния праг на бедност, докато при домакинствата от двама родители с едно дете този дял е почти 12,4%, а при тези от двама родители с три и повече деца е около 60%.

В сравнение с жените, мъжете са по-малко застрашени от обедняване. Домакинствата, глава на които е жена са изложени в по-голяма степен от риска за изпадане в бедност.

Образованието дава на хората по-големи шансове да си намерят работа, да получават доходи и да се интегрират в обществото. Лицата с основно и по-ниско образование най-често попадат в категорията на бедните. За бедните домакинства с ниско образователно равнище е по-трудно и да изпращат децата си на училище. Висшето образование е фактор за защита от бедност. Равнището на бедност е под 2% сред хората с висше образование.

Тревожна тенденция се очертава още по време на проучвателния период на стратегията /1999 – 2002г./ : сравнение с предишни години все по-малко деца в селата завършват средно образование. При средното образование разликата в достъпа до образование на градските и селските деца става отчетлива. Живеещите в селски райони деца получават три години по-малко образование в сравнение с тези, живеещи в града.

В документът **„Национална програма за реформи 2007-2009”** (1), основан на Лисабонската стратегия от 2000 година за борба с бедността и социалната изолация в Европейския съюз (5), се фиксират мерки на държавата по отношение на намаляване на отпадането от училище и интегриране на рано напусналите системата на образованието.

Целта е подобряване качеството на образование, улесняване достъпа до образование и предоставяне на материални и социални стимули за посещаване на училище.

Едновременно с мерките за задържане на младежите в училище се разработват и мерки за реинтегриране на вече отпаднали от училище деца, а именно:

- Разработване на програма за превенция на отпадането от училище в задължителна училищна възраст;
- Адаптиране на учебните програми;
- Организиране на алтернативни форми на обучение;
- Стартиране на пилотни училища „Втори шанс”;
- Разработване на специализирани модули за социализиране на деца и ученици, чиито майчин език не е българският.

В друг официален правителствен документ **„Национална стратегия за детето 2008 – 2018г.”** (2), издадена от Народното събрание и публикувана в „Държавен вестник” бр.14 от 12 Февруари 2008г. се прави социален анализ на равнището на бедност и социална изолация на децата на България. Оперативните цели на програмата са:

- Намаляване на детската бедност и създаване на условия за социално включване на децата.
- Осигуряване на равен достъп до качествена предучилищна подготовка и училищно образование на всички деца.
- Подобряване здравето на децата.
- Насърчаване участието на децата при формиране и изпълнение на политики, свързани с техните права и отговорности.

Някои от основните дейности и мерки по изпълнение на целите на Програмата са структурирани в няколко раздела:

- Семейна среда

Набелязват се мерки за популяризиране на различни форми, методи и услуги за семейно планиране и предотвратяване на нежелана бременност. Предлагат се услуги и форми за подкрепа по време на бременност и раждане, за развиване на уменията за полагане на грижи и възпитание на детето съобразно неговата възраст.

Една от основните дейности, предложени от Стратегията е изграждане на мрежа от съпътстващи социалните услуги - форми за подкрепа на родителите, като: обучение за родители, семейно консултиране, профилирано психологическо консултиране и други.

Стратегията предлага въвеждане на правна възможност за възлагане извършването на определени действия за защита на отделни права и интереси на детето на лица, които не са родители или осиновители, но на които по съответния законов ред са възложени грижи за детето.

- **Жизнен стандарт и социално подпомагане**

Развиване на икономическото подпомагане или т. нар. "подкрепа на доходите" за намаляване на бедността сред уязвимите семейства, като самотните родители, родители и деца с увреждания, многочленните семейства, семействата с безработни родители и други.

- **Алтернативни грижи**

- Да се подобрява качеството на услугите "настаняване при роднини или близки" и на доброволната и професионалната приемна грижа;
- Да се отдава приоритет на настаняването на деца в семейства на роднини или близки и в приемни семейства пред настаняването в институции;
- Основна цел при осиновяването на децата е то да бъде обосновано от интереса на детето;

- **Институционална грижа**

- Да продължи процесът на децентрализация на управлението и финансирането на специализираните институции към местните власти.
- Да бъде създаден механизъм на финансиране, който да насърчава общините да развиват услуги в общността и да се основава на принципа "парите следват детето".

Състояние на проблема към 2011г.

Основният източник на финансиране на дейностите в изпълнение на стратегиите е държавният бюджет и общинските бюджети. Най-големият допълнителен източник за финансиране на тези политики са структурните фондове на Европейския съюз чрез съответните оперативни програми. Европейската комисия ще продължи да финансира специфични проекти, насърчаващи правата на децата. Тематичните бюджетни линии, насочени към правата и нуждите на децата, са повечето от 15, считано към 2010г.

Към 2010 година броят на децата оставени за отглеждане в институциите главоломно расте. Равнището на бедност, социална изолация и форми на принуда и насилие в българските семейства е особено тревожно.

По данни на Агенцията за закрила на детето за периода януари-март 2010г. над 200 деца са изоставени от семействата си. Близко половината от децата, които постъпват за отглеждане в социални домове са на възраст до три години и имат поне един родител. 70 % от децата, настанени в социални домове, са от ромски произход. Повечето от тези деца не се осиновяват. В риск от изоставяне са и почти толкова етнически български деца. За 2007г. само 13 деца са били настанени в приемни семейства.

Понастоящем /2011г./ близо 10000 са децата у нас, които са настанени за отглеждане в социални домове. От тях 3000 са новородени или на възраст до три години. Основните фактори, които задълбочават бедността и социалната изолация в България продължават да са:

- Ниско равнище на грамотност;
- Ниско равнище на професионална квалификация;
- Обременена семейна история;
- Зависимости /алкохол, тютюн, наркотици/
- Скитничество
- Наличие на физически и/или умствени затруднения и увреждания;
- Институционално отглеждане на децата.

Пирамидата на равнището на бедност и социална изолация, съпоставена с равнището на власт и овластяване към 2011г. изглежда така:

Стратегията на Европейския съюз „Европа 2020“ (4) за растеж през следващото десетилетие (2011 – 2020), включваща пет амбициозни цели – в областта на заетостта, иновациите, образованието, социалното приобщаване и климата/енергията не е обект на Национална разработка все още, с изключение на инженерните иновации и разработката на алтернативни източници на енергия. Но въпреки това, Европейската Комисия свее директива държавите-членки да приемат собствени национални цели във всяка от тези области, които да се основават на специфичните нужди на съответните общества. В нашата държава целите трябва да са същите като от стратегията за борба с бедността и социалната изолация на правителството от 2003г.

ЛИТЕРАТУРА

1. Национална програма за реформи 2007-2009г. www.europe.bg/upload/docs/NPR.pdf
2. Национална стратегия за детето 2008 – 2018г.
<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=464>
3. Стратегия за борба с бедността и социалната изолация 2003 – 2006г.
4. http://www.undp.bg/uploads/File/mdg/misc/poverty_reduction_strategy2003_bg.pdf
<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=464>
5. Europe 2020 http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm
6. Lisbon strategy 2000 www.europarl.europa.eu/.../lis1_en.htm